

ských zdrojů vnímaných (konečně) jako kapitál, d) reforma institucí a přezkoumání stávajících regulací a e) úvahy o nových společnostech.

- 12 Řada zemí již nyní zakazuje exportovat některé doma produkované komodity (rýži, obilí apod.).
- 13 Jeho míra v ČR je extrémně vysoká (10,7 % v roce 2019, zatímco v Německu, Francii, Itálii či Španělsku asi 3 až 3,5%). Největšími vlastníky podle kapitálu investovaného do základního jmění českých firem již nejsou Němci (odliv německého kapitálu činí za posledních pět let 60 %, za poslední dva roky se snížil z 287 na 96 mld. Kč), ale Nizozemci (129 mld. Kč), poté Lucemburčané (108 mld. Kč) a až třetí jsou Němci se zmíněnými 96 mld. Kč.

Zdroj: zprávy ČTK z 21. 7. 2020 a deníku Právo, 9. 12. 2020, str. 4.

- 14 Jde o posilování kapacit sociálních partnerů pro vedení sociálního dialogu na všech jeho úrovních s vazbou na změny ve struktuře práce a zaměstnanost v období realizace Průmyslu – Společnosti 4.0., což je zadání v rámci Operačního projektu Zaměstnanost v gesci MPSV, právě řešeného oběma sociálními partnery, tj. jak experty ČMKOS, tak Svazem průmyslu a dopravy ČR (č. CZ.03.1.52/0.0/0.0/18_094/0010266).

Ing. Jaroslav Šulc, CSc.

(sulc.jarek@volny.cz) pracoval téměř dvě desetiletí v ústředních orgánech státní správy České republiky (FSÚ, FMSP a MF ČR), souběžně působil na VŠE a poté na VŠFS, v 90. letech byl ekonomickým ředitelem tehdy největšího penzijního fondu. V posledních deseti letech byl ekonomickým poradcem předsedů ČMKOS, premiéra a předsedy Senátu. Nyní je v důchodu. Zabývá se především sociálními aspekty makroekonomického vývoje.

Informační servis čtenářům

Města a jejich seniři

Oldřich Čepelka

Průzkum ve městech ČR ukázal, že orgány měst, místní neziskové organizace, školy a další subjekty pořádají velké množství aktivit a akcí ve prospěch seniorů (zde míněno osob ve věku 60 let a více). Jako celek napomáhají k vyšší kvalitě života ve stáří, usnadňují aktivní stárnutí a uspokojují významné psychologické potřeby starších lidí. Mnohé pořádají sami seniři a svou dobrovolnickou prací zhodnocují obrovský potenciál svých zkušeností a dovedností. Zjištěné aktivity a akce jsou utříděny do tematických skupin a ohodnoceny z hlediska jejich výskytu (jedinečnosti). Komentovaný přehled může být zdrojem inspirace pro další pořadatele.

Úvod

Seniorská populace v ČR stále sílí (viz tabulku 1). Je tedy logické, že zájem o seniory se zvyšuje i ve městech, která zajišťují jak doplňkové sociální služby, tak podporu seniorským aktivitám. Cílem článku je představit jejich rozmanitost a poskytnout inspiraci pro pořadatele ve městech. Poskytujeme tento přehled pro budoucí, již postepidemickou dobu, na niž je vhodné se včas připravovat.

Pořadatelé aktivit a akcí jsou města, místní neziskové organizace (spolky, ústavy, o.p.s.), příspěvkové organizace města (kluby seniorů a pobytová zařízení), méně často střední a vysoké školy, výjimečně nadace, nadační fondy, banky a firmy. Ve velkých městech jsou velmi aktivní seniorské příspěvkové organizace jako Komunitní středisko Kontakt Liberec, Centrum aktivizačních programů SOS městské části Praha 8 nebo „širokospektrální“ neziskové organizace občanského typu jako Mezigenerační a dobrovolnické centrum Totem Plzeň.

Mnoho aktivit a akcí se dělá pro seniory, kteří jsou pasivními účastníky, diváky, uživateli. Současně však roste počet těch, které pořádají či realizují převážně sami seniři. To je zvláště cenné, neboť

- seniři jsou více zapojeni do života obcí, komunit a celé společnosti jako aktéři a díky tomu nenarůstá jejich společenské vyčlenění,
- zhodnocuje se jejich nesmírný potenciál schopností, dovedností, zkušeností a názorů,
- na veřejnosti se oslabuje stigma pasivního a nepotřebného „důchodce“, který „jen spotřebovává státní rozpočet a zdravotní péči“, a naopak se zvyšuje respekt k seniorům jako tvůrcům materiálních a nemateriálních hodnot.

Naše společnost si možná ještě ne zcela uvědomila, že profil seniorů zejména mladšího věku (zhruba do 75 let) se začíná výrazně proměňovat. Do důchodového věku vstupuje každoročně zhruba 138 tisíc lidí a ti jsou v průměru mnohem více kvalifikovaní, často počítačově zkušení, s výbornými znalostmi

prostředků elektronické komunikace, s průměrně mnohem lepším zdravotním stavem a větším majetkem, než tomu je například u současných 75letých a starších. Přibývá tedy seniorů, kteří jsou schopni zastávat i velmi náročné práce jak v běžném zaměstnání nebo podnikání, tak dobrovolnický v neziskových organizacích. Přesto je například podíl seniorů, kteří působí jako dobrovolníci, podle dostupných údajů OECD zhruba třetinový v porovnání se státy, jako jsou Velká Británie, Německo, USA nebo Austrálie.

V samotném dobrovolnictví vzniká nový jev: vedle laického dobrovolnictví, kdy člověk dělá často méně kvalifikované práce, ovšem že subjektivně uspokojivé a veřejně prospěšné, roste výskyt expertního dobrovolnictví. V něm se senior jako dobrovolník věnuje činnosti, pro niž získal v předchozím zaměstnání nebo na základě intenzivního osobního zájmu dostatečnou kompetenci, která mu umožní pracovat profesionálně. Jsou například dobrovolníci seniři, kteří díky svým pracovním zkušenostem překládají z a do cizích jazyků pro neziskové organizace,

Tabulka 1: Počet obyvatel v základních věkových skupinách

		2015	2016	2017	2018	2019
Počet obyvatel celkem		10 553 843	10 578 820	10 610 055	10 649 800	10 693 939
v tomve věku (let)	0–14	1 623 716	1 647 275	1 670 677	1 693 060	1 710 202
	15–64	6 997 715	6 942 623	6 899 195	6 870 123	6 852 107
	65 a více	1 932 412	1 988 922	2 040 183	2 086 617	2 131 630

Zdroj: ČSÚ: Počet a věková složení obyvatel k 31. 12. - územní srovnání. Dostupné na <https://1url.cz/2z5FK>

zpracovávají projekty a žádosti o dotace, asistují v mimoškolních činnostech dětí apod.

Odborným a ideově politickým základem aktivit prospěšným seniorům je iniciativa Světové zdravotnické organizace (WHO) s názvem Města přátelská seniorům. Iniciativa je reakcí na dva ve světě mohutně probíhající procesy, které ve velké míře existují i u nás: stárnutí obyvatelstva a růst měst. WHO přitom vychází z vlastní koncepce aktivního stárnutí. Je založena na poznání, že většina lidských potřeb ve stáří nemizí a může být uspokojována pouze přiměřenými aktivitami. Termín „aktivní“ se netýká pouze chování jednotlivce na úrovni jeho každodenního života a života domácnosti nebo rodiny; podle WHO má vystihnout pokračující účast seniora ve společenských, ekonomických, kulturních, duchovních a občanských oblastech života, tedy v rodině, v komunitě i v celé společnosti.

Metodika průzkumu

Průzkum, z něhož vychází tento příspěvek, se uskutečnil na přelomu let 2019 a 2020 podle jednoduchého plánu. Relevantní akce a aktivity jsme vyhledávali a mapovali prohlídkou webových stránek měst a neziskových organizací a podle potřeby i pomocí telefonů, e-mailů a osobní návštěvou. Použili jsme běžné vyhledávače a klíčová slova (města, senioři, aktivity, akce) a také tematický web <https://www.mestoseniorum.cz>, který provozuje Národní síť zdravých měst ČR. Akce a aktivity jsme zjišťovali v 67 městech různé velikosti (nejmenší Kouřim s 1903 obyv.).

Provedli jsme rovněž letmé ohodnocení aktivit a akcí z hlediska jejich výskytu a rozčlenili je do tří skupin:

A/ běžné, vyskytující se ve více než pěti městech, jejichž jména neuvádíme,

B/ méně časté, zjištěné v několika málo městech, z nichž uvádíme příklady,

C/ ojedinělé a velmi specifické, inovativní a pro ilustraci též několik konkrétních variant jinak běžných aktivit.

Jde však o přibližné utřídění, které slouží spíše pro inspiraci čtenáře než pro hodnocení aktivit nebo samotných měst. Pro zjednodušení přehledu a protože se často vyskytuje spolupořadatelství, uvádíme pouze název města, ačkoliv pořadatelem bývá většinou místní organizace (příspěvková organizace, spolek založený občany apod.). Avšak i zde uváděná města je třeba považovat spíše za příklady, které neznamenají plný výčet aktivních subjektů a dějů.

Bydlení, bezpečí, služby a péče

O péči nelze uvažovat jen ve smyslu individuální služby (ošetřování a opatrování). Řada opatření obecné povahy, prováděná zpravidla ve veřejném prostoru, má výrazný „pečovatelský efekt“ v tom, že seniorům umožňuje překonat zdravotní postižení či

jiný handicap. Příkladem jsou lavičky na veřejných prostranstvích. Podle šetření ČSÚ jen v samostatných bytech, tj. mimo společná pobytová zařízení, žije 496 tisíc osob s pohybovým omezením. Z nich 18 % sami neujdou po rovině 500 metrů a dalších 24 % jen s velkými obtížemi. Tudíž optimální počet a rozmístění laviček je opatřením, které výrazně zlepšuje kvalitu života osob s pohybovým omezením.

Sám pojem individuální péče by si zasloužil upřesnění, což lze ukázat na domácí péči. V užším smyslu jde o péči hrazenou ze zdravotního pojištění na základě rozhodnutí lékaře. V širším smyslu (v němž zde tento výraz používáme) jde o jakoukoli účelnou pomoc seniorovi v jeho domácím prostředí, např. také nákup, úklid domácnosti, „popovídání si“. Sem tedy patří péče hrazená z příspěvku na péči ve smyslu zákona o sociálních službách, péče poskytovaná neformálním pečujícím v rámci rodiny, ale také neformální příležitostná dobrovolnická činnost nepřibuzných osob (viz např. „hodinový vnucí“). Zejména v případech osamocené žijících seniorů má jejich komunikace s jinými lidmi kritický význam pro jejich duševní i fyzické zdraví.

A/

- bezpečnostní služby a pomůcky: a) seniorská obálka první pomoci, b) SOS tlačítko (0–150 Kč/měs.), c) GPS lokátory pro vyhledání osoby (napojené na pult centrální ochrany městské policie)
- sociální bydlení
- pečovatelské služby a služby osobní asistence u nejstarších seniorů
- rozvoz stravování (včetně dietního, např. při cukrovce)

B/

- komunitní bydlení (podrobněji <https://www.cohousing.cz/senior-cohousing2/>) – Ostrava, Brno, Praha aj., záměr v Prostějově, Valašském Meziříčí a Jinde
- nabídka technických prvků zabezpečení bytů nebo bezpečí v bytech (zdarma nebo za sníženou úhradu)
- důraz terénních služeb na sociální komunikaci, pohybové činnosti, společenské a kulturní zájmy seniorů, tzn. nejen na zajištění tzv. materiálních potřeb – např. Svitavy
- informování o službách pro seniory v čekárnách ordinací praktických lékařů – Praha 7
- návštěva osamělých seniorů (s jejich identifikací může pomoci lékař, pečovatelská služba a spoluobčané)

C/

- senioři pletou ponožky pro seniory bydlící v domově pro seniory – Moravskoslezský kraj
- multidisciplinární tým pro domácí péči (obdobu týmů pro terénní péči o duševně nemocné v rámci reformy psychiatrické péče) – záměr Prahy 7

- seniorský ombudsman (pro případy nečinnosti úřadu, občanskoprávní záležitosti, problémy s bydlením, sociálními dávkami apod.) – je vlastně seniorským poradcem, v tomto případě však mimo běžnou občanskou poradnu – Liberec
- tzv. cykloterapie (celosvětový projekt Cycling without age – CWA, viz <https://cyclingwithoutage.org>). Je to dobrovolná a bezplatná služba pro seniory s omezenou možností pohybu. Zájemce, např. domov pro seniory, středisko sociálních služeb nebo místní nezisková organizace, zakoupí „cyklorikšu“ (elektrokolo, které má vpředu sedadlo pro 1–2 osoby) a řádně vybraní a zaškolení dobrovolníci všeho věku na něm vozí seniory na projížďky po cyklostezkách, zcela klidných a hladkých cestách, do pěších zón v centrech měst, do parků, do kaváren, do rodných míst apod. Se seniory se děje velká proměna, kterou způsobuje kombinace jízdy na kole, návštěva známých míst a laskavá komunikace s „pilotem“ cyklorikši. CWA má pro seniory psychoterapeutické účinky a zvyšuje kvalitu jejich života. V zahraničí jde o velmi rozšířenou službu již sedm let (nyní existuje v desítkách zemí celkem 2200 míst s nabídkou této služby). V ČR Otrokovice, Kadaň, Ústí n. L., Bohumín, Ostrava.

Venkovní prostranství, doprava a mobilita

A/

- více laviček v centru města
- více laviček na sídlišti XY
- více veřejných toalet

B/

- sociotaxi – pro zájemce o jízdu do města za zdravotními a sociálními službami, ale také za nákupy a kulturou. Někde se provozuje pod názvem seniorbus (Brno, Aš aj.) a často se k němu přidružují další přepravní služby během dne (děti do školy, obědy do bytů seniorů apod.).

C/

- „Mapa přístupnosti a (bez)bariérovosti“ vyhodnocuje důležité veřejné budovy jako objekty Úřadu Městské části Praha 8, České pošty, okrskové služebny městské policie, zdravotnická, sociální a kulturní zařízení a označuje jejich bezbariérovost. – Praha 8
- prodloužení doby, po níž na přechodu pro chodce svítí zelená
Zřetelný pozitivní vývoj je v počtu veřejných toalet. Nyní je v ČR podle <https://www.wckompas.cz/> odhadem 13350 veřejných toalet, z nichž většina je umístěna na čerpacích stanicích a ve veřejně přístupných sportovních zařízeních.
Praha 8 vytvořila „Mapu přístupnosti a (bez)bariérovosti“. Vyhodnocení bariérovosti veřejných prostranství a budov má ovšem dnes i většina středních měst jako Val. Meziříčí, Kolín, stejně tak jako malá

města (Dubá, Trhové Sviny aj.). V této souvislosti je zajímavé, že naprostá většina měst rozumí pod bezbariérovostí prostupnost pro lidi s pohybovým omezením, z nich především pro vozíčkáře. Bariéry se však týkají též seniorů se smyslovým postižením, zejména zraku a sluchu.

Pro další opatření mohou města čerpat např. z webu <https://www.dobramesta.cz/>, který se zabývá i zklidněním veřejného prostoru, používáním jízdních kol seniory, vlivem silničních komunikací na sociální izolaci seniorů apod.

Zájmové činnosti s účinkem převážně na fyzické zdraví

Zájmovou aktivitou zde rozumíme opakovanou činnost nebo i jednorázovou akci, která bezprostředně (již svým prováděním) uspokojuje osobní potřeby seniorů, příp. jiných osob s aktivní účastí seniorů. Takových aktivit a akcí je velké množství a – jak připomněla WHO již v roce 2007 – senioři mají být „o aktivitách a akcích informováni vhodným způsobem včetně bližších informací o aktivitě, fyzické přístupnosti a možnostech dopravy“.

A/

- zdravotní cvičení, jóga a jiné speciální tělesné aktivity pro seniory „pod střechem“ (v kulturním domě, ve školní tělocvičně, v DPS)
- skupinová vycházka do okolí města nebo výlet autobusem do jiného místa v okolí
- seniorské sportovní kluby a sportovní aktivity – mnoho měst
- venkovní cvičební nářadí pro seniory – mnoho měst. Někdy se tyto lokality nazývají senior parky, což se nesmí zaměnit za pobytová zařízení stejného názvu provozovaná komerčně na různých místech ČR.

B/

- „Sportovní hry seniorů“ apod. – Plzeň, Ml. Boleslav, Praha – Čakovice, Kopřivnice aj.

C/

- výuka tanců (hlavně country) – Psáry, Prachovice aj.

Ve městech i v menších obcích je v současnosti nainstalováno velké množství dobře známých „outdoorových“ cvičebních nářadí, které slouží k protahování a posilování, avšak ta nejsou určena výhradně seniorům. Někdy jsou nevhodně umístěna, např. na frekventované „promenádě“ místo – zčásti krytá křovím – v parku a to může starší lidi odrazovat. Specifické „rehabilitační lavičky se šlapadly“ uvádí Val. Meziříčí.

Zájmové činnosti – převážně mentální a „kulturní“

Aktivity působící na kognici a psychiku jsou stejně důležité jako fyzické aktivity. Řadíme

sem i tzv. kulturní nebo společenské aktivity, neboť jejich dopad je primárně citový a spočívá v uspokojování sociálních potřeb (sdružování, identifikace, sounáležitosti, uznání, uspokojení z přátelské komunikace apod.).

a) vzdělávací

A/

- místní vzdělávací akce jednorázové a seriové (organizované někdy jako kurzy) směřující často k praktickým potřebám seniorů v rámci mediální, finanční, digitální a občanské gramotnosti. Vzdělávací aktivity se organizují v řadě měst, k nejpokročilejším lze řadit Senior akademii Městské policie v Brně (viz dále)
- kurzy univerzit třetího věku (U3V), které ve svých sídlech organizují vysoké školy s finanční podporou MŠMT
- virtuální univerzita 3. věku (VU3V)
- setkání s odborníkem, přednášky a besedy – lékař, psycholog, právník, hasič a další

B/

- „posilovna paměti“ – kvízy a testy, meditace, cvičení mozku ke zlepšení paměti – Psáry, Svitavy aj.

Nejpropracovanější soustavou prezenčních kurzů pro seniory je pravděpodobně Senior akademie Městské policie Brno (<https://www.mpb.cz/senior-akademie>), která zahrnuje základní a pokročilý studijní program ve formátu podobném univerzitám třetího věku. V základním programu se vyučuje právo oběti trestných činů, prevence domácího násilí, bezpečí seniorů v silničním provozu, prevence majetkové kriminality, důchodový systém a systém sociálních dávek, prevence požárů, problematika drogové kriminality, práva spotřebitelů, kondiční cvičení, první pomoc, kurz sebeobrany a internetová bezpečnost. Kromě cvičení jde většinou o několikahodinové přednášky doplněné dotazy z publika. Pokročilý program je více zaměřen na práci městské a státní policie, obchodní inspekce, celní správy, záchranné služby apod. Jsou sem však zařazena i témata psychologie stárnutí, finanční gramotnosti a zdravotní cvičení. Studijní program má rozsah 97 hodin v základním a 83 v pokročilejším programu.

VU3V je zvláštním formátem zájmového vzdělávání s pomocí internetu a osobního skupinového setkávání účastníků s tutorem. Průkopníkem je Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze, která tuto formu rozvíjí od roku 2013 na podporu vzdělávání seniorů v regionech, mimo sídla škol. V současnosti se nabízí 34 kurzy s rozmanitou tematikou, každý obsahuje šest videopřednášek. Společná výuka probíhá v jednom z mnoha konzultačních středisek jednou za 14 dní. Výukové materiály jsou účastníkům stále dostupné na internetu. Po splnění studijních povinností a absolvování

šesti individuálních kurzů se posluchač může zúčastnit slavnostní promoce v aule ČZU.

b) ostatní

A/

- předem oznámený a organizovaný den nebo týden pro seniory – nabídka zdr., soc., vzděl. a dalších volnočasových služeb – existuje pod různými názvy jako Seniorské dny (např. Brno, Most), Dny sociálních služeb (nejen pro seniory) – Rožnov p. R. a další města, nebo aspoň jeden „Den seniorů“ – např. Vsetín
- zábavné pořady pro více účastníků (seniorů) v kulturním domě, v kině apod. (posezení s hudbou, „turnaj“ v mariáši, setkání se známou osobností)
- zájezdy na kulturní akce (divadla, výstavy, koncerty) do okolních větších měst
- zapojení místního domova pro seniory nebo domu s pečovatelskou službou do projektu ČRo Ježíškova vnučata
- předvánoční „kulturní program“ pro seniory
- organizování klubů seniorů – Liberec, Praha 8 aj. Například Komunitní středisko Kontakt v Liberci provozuje 18 klubů centrálních a další tři v jednotlivých obytných zařízeních.

B/

- předvánoční posezení seniorů se starost(k)ou a zastupiteli – Praha–Libuš aj.
- filmová představení oblíbená seniory
- oceňování seniorů v souvislosti s životními jubilei a s osobním zapojením do života města – Domažlice, Cheb aj.
- seniorské výstavy rukodělných prací, fotografií, uměleckých děl včetně literárních – Poděbrady, Svitavy a další města.
- specializovaná kavárna pro seniory (např. v DPS) s týdenním nebo čtrnáctidenním „klubovým“ programem, setkáním se známou osobností nebo s živou hudbou – Psáry, Hodkovice n. M. aj.
- Týden seniorů (týden s mnoha akcemi pro seniory – po vzoru jarního Týdne rodiny) – Jablonec n. N., Lovosice, Jihlava a další města (typický program je např. na <https://1url.cz/UztKd>)

C/

- „Do cukrárny s knihou“ (propojení aktivit tří organizací – pobytového zařízení, knihovny a cukrárny) – Prachovice
- fotografická výstava dobrovolnických aktivit seniorů – Plzeň
- pobytový letní tábor pro seniory – pobyt na statku nebo v rekreačním středisku – např. Havl. Brod, anebo „docházkový“ (zájemci se denně setkají ve městě nebo odjíždějí do blízkého okolí a tam něco společně podnikají – vycházky, hry, zábava) – Nový Jičín
- rozšíření činnosti mateřského centra (dále též MC) nebo rodinného klubu na potřeby seniorů – Hodkovice n. M. a další města

Ze seniorských výstav je svým rozsahem nejvýznamnější celostátní soutěž „Šikovné ruce našich seniorů“, kterou pořádá již 20 let Centrum sociálních a zdravotních služeb Poděbrady o.p.s. s účastí více než 1000 seniorů z různých měst ČR. Soutěží se v několika kategoriích jako např. fotografie, hobby, i podle druhů pobytových zařízení. Blíže informace a výsledky jsou na <https://1url.cz/dzt1s>.

Veřejně prospěšné aktivity

Veřejně prospěšné aktivity, kdy senioři organizují akce „pro sebe“, jsou sice často určeny neveřejnému uskupení seniorů se stejným zájmem (klubová činnost), avšak jejich nepřímý dopad je výrazně ve veřejném zájmu, neboť akce jsou přístupné dalším zájemcům a pomáhají rozvíjet společenský život ve městě.

Další seniorské aktivity jsou zaměřeny neadresně na širší veřejnost ve městě a právě zde se nejvýrazněji projevuje charitativní, spíše bychom mohli říci generativní motivace seniorů (potřeba dávat, „aby mě něco přežilo“). Spektrum aktivit tohoto druhu je velmi rozmanité, neboť senioři se běžně zapojují téměř do všech projektů charitativních, ekologických, politických a dalších organizací. Často jsou tak zapojeni do aktivit různých církevních organizací (např. obchody s darovanými věcmi – ADRA v Turnově, Jednota bratrská v Chrastavě, charitní šatníky ve stovkách míst).

A/

- senioři jako ad hoc nebo pravidelní dobrovolníci při organizaci kulturních, sportovních a společenských akcí ve městě

B/

- senioři pečující o určité veřejné prostranství (např. o „Studánkovou cestu“ za Novým Jičínem)
- školení pro editaci článků na Wikipedii (typicky organizují knihovny) – projekt Senioři píšou wikipedii
- „Senioři seniorům“ (např. seniorský hudební soubor jezdí do domovů pro seniory), „Kluby klubům“ – setkání seniorů z Hlučína a okolí, v projektu Soused plus (Plzeň) si senioři vzájemně poskytují služby po vzoru rakouského Zeitbank 55+
- poradní orgány měst složené ze seniorů a zaměřené na život seniorů ve městě – městská Rada seniorů Prachatice, Rada starších Kouřim, Pracovní skupina pro zdravé stárnutí v Brně aj.

C/

- existence organizace zvláště zaměřené na dobrovolnictví seniorů – Plzeň, Praha 8 aj.
- senioři (nikoliv jako rodinní příslušníci) pečují o seniory – např. Plzeň.

Mezigenerační aktivity

V dalším seznamu je několik zdánlivě tožných aktivit. Musíme však odlišovat jed-

norázovou či dočasnou spolupráci od spolupráce celoroční (např. vedení dětského kroužku) a také prosté setkání s občerstvením od akcí, pro něž si děti seniorům (či naopak senioři dětem) připravily určitý vlastní program. Celoroční práce a vlastní programy jsou pochopitelně mnohem významnější, avšak právě ty mají pro obě strany větší efekt hmotný i prožitkový.

„Nejlepší“ mezigenerační aktivita je taková, která přináší výrazný efekt oběma stranám. Tak tomu také v praxi nejčastěji je. Nejčastěji se vyskytují vzájemné návštěvy v zařízeních: žáci ZŠ a SŠ navštěvují domovy pro seniory, senioři navštěvují ZŠ. Jedni předčítají druhým nebo pro ně připravují setkání naplněné společnou zájmovou činností (výroba) nebo alespoň společným občerstvením a hovorem.

A/

- mládež společně se seniory čistí přírodu, senioři na přechodech pro pěší dbají na bezpečí dětí při cestě do školy apod., studenti se seniory šíjí vzpomínková srdíčka (Bohumín), pletou ponožky apod.
- setkání studentů SŠ se seniory (např. nad recepty) – Val. Meziříčí, Český Těšín aj. Nejčastější je ovšem setkání před Velikonoce a před Vánoci, kdy žáci mateřských, základních a středních škol navštěvují pobytová zařízení pro seniory
- děti chodí několikrát do roka do pobytového zařízení pro seniory s vlastním uceleným programem (divadlo, sportovní a umělecká vystoupení, předčítání, soutěže aj.) – Brandýs n. L., Prachatice, Hodkovic n. Moh. aj.
- pohádková babička, pohádkový dědeček, někdy pod názvem Počteníčko s babičkou i jinak. Jde o popolední předčítání pohádek v mateřské škole a realizuje se v mnoha městech. Za iniciátora čtení je považován bývalý ostravský novinář Ivan Sekanina. Na aktivitu tohoto typu volně navazují např. obecně prospěšné společnosti Mezi námi v Praze (www.mezinami.cz) a Totem v Plzni
- „náhradní babička, děda“ – Pod tímto označením senioři poskytují buď občasnou péči o děti v nepříbuzných rodinách a o jejich volný čas, anebo mají soustavnější a všestrannější vztah s rodinami (tzv. adopce). Elementárně probíhá jako dobrovolnická práce při doprovázení dětí z jiných rodin do školy a do kroužků. Aktivita je někdy provozována jako Program 3G, který spojuje generaci malých dětí a seniorů. Dlouhodobě funguje např. v Praze, Kroměříži, Ústí n. L., Jičíně, Opavě aj. Původcem aktivity je dobrovolnické centrum Hestia.

B/

- „Příběhy našich sousedů“ – školáci zpodobňují seniory (jak své příbuzné, tak sousedy), jak žili a co si myslí o současnosti.

Na ukončení se koná přehlídka nebo soutěž pro dětské autory – mnoho měst (původně Post Bellum, o.p.s.)

- rukodělné a výtvarné dílny za účasti dětí a seniorů – např. Lomnice n. P., Litoměřice, Prostějov aj., nebo i práce na společné knize pohádek – Havl. Brod
- okamžitý (nikoliv trvalý) asistent při akcích pro rodiče (ohlídání dětí) – Plzeň a další města
- asistenti v rámci školní inkluze, senioři jako mentoři některých dětí apod.
- „hodinový vnuk“ je mezigenerační aktivita, při které studenti věnují hodinu svého času seniorům. Jde o návštěvy studentů SŠ v domovech pro seniory a v DPS, viz <http://www.hodinovyvnuk.cz> – Bohumín, Ostrava, Praha 8, Praha 3, Brno aj. Zdá se však, že ještě významnější efekt by měly návštěvy osamělých seniorů v jejich domácnostech.

C/

- seniorka vede kroužek „Švadlenky“, jehož členové mimo jiné vyrobili dárky pro protagonisty kulturního pořadu „Na kus řeči s ...“, který se pravidelně ve městě pořádá. – Brandýs n. L.
- snaha zařadit téma stárnutí a mezigeneračního soužití do školních vzdělávacích programů základní a středních škol – do vyučovacích hodin Základů společenských věd (na SŠ) a oboru Výchovy k občanství (na ZŠ). Tuto aktivitu jsme zaznamenali jen ve stadiu záměrů několika měst a škol (např. Svitavy).

Pozoruhodným projektem může být (zatím v záměru) aktivita „Mapujeme město“: dvou- až čtyřčlenné týmy složené ze seniorů a starších dětí či mladistvých (ZŠ a SŠ) společně hledají místa ve městě, která jsou zanedbaná, avšak potřebují jen malé zlepšení, většinou vzhledu (úklid, nátěry zábradlí) nebo drobných doplňků (lavičky, koše, informační tabulky). Efektem není jen soupis míst, na něž se pak mohou zaměřit městské technické služby nebo neziskové organizace, ale také mezigenerační efekt (větší porozumění a vzájemný respekt), neboť k úspěchu je třeba týmová práce: děti pomocí svých mobilních telefonů snadno zjistí sousednice a místa vyfotografují, kdežto starší lidé přesně zformulují daný problém a komunikují s městským úřadem.

Zaznamenali jsme rovněž organizační opatření a „metaaktivitu“, které pomáhají v uplatnění seniorů a jejich podílu na životě měst. Mezi nejčastější patří

- účast zástupců seniorů při plánování kulturních, společenských a sportovních akcí ve městě (komise rady města, pracovní skupiny)
- informace pro seniory na webových stránkách měst – obsahově bohaté jsou například stránky města Příbor (<https://1url.cz/NzzP6>)

- adresář seniorských organizací ve velkých městech – Brno, Ostrava aj.
- informační centrum pro seniory – Kouřim
- digitální „tržiště služeb“ pro seniory a neformální pečující osoby – záměr Prahy 7, viz <https://1url.cz/3zMPf>
- zaměření dotačního programu města výslovně též na seniory – Brno (senioři za získaný příspěvek prezentují své aktivity).

Závěr

V celém seznamu je shromážděno přes 70 rozličných aktivit, z nichž některé se skládají ještě z variant. Pro inspiraci měst to považujeme za vhodný podklad, který lze při dalších příležitostech doplňovat a šířit a současně tak naplňovat vizi měst přátelských seniorům.

Provedený průzkum nabízí pro sociální politiku na komunální úrovni několik závěrů:

1. Ve městech se svépomocně (bez příspěví státu a krajů) koná velké množství aktivit a akcí, z nichž mají senioři přímý prospěch.
2. Velkou část nezajišťují přímo orgány a organizace města, nýbrž spolky a další formy občanské iniciativy a také samotní senioři.
3. Aktivity pro seniory by neměly být podporovány pouze jako výraz seniorských zálib; mají výraznou zdravotní a terapeutickou složku, neboť „zpomalují“ stárnutí a uspokojují psychologické potřeby seniorů (např. potřebu někam patřit, být uznáván, uplatnit vlastní zkušenosti apod.).
4. Pomáhají oslabovat či odstraňovat stereotyp nepotřebného a pasivního seniora,

kteří se u části mladší generace objevuje a stigmatizuje tak tuto početně stále významnější část obyvatelstva.

5. V současnosti v našich městech vznikají koncepte seniorské politiky, pro něž může být uvedený přehled dobrým zásobníkem možností. Každé opatření (aktivita, akce), které bude do koncepce města zařazeno, ovšem musí být podloženo (potenciální) poptávkou veřejnosti a musí také být v daném čase proveditelné.

Žel, v době přípravy dlouhodobých strategií rozvoje velkých měst (v průběhu roku 2020) jsme jen zřídka zaznamenali výslovnou a aktivní účast seniorů na plánovacím procesu. Je to zarážející tím spíš, že senioři ve městech tvoří zhruba pětinu všech obyvatel. A čtvrtinu všech voličů...

- 1 Global age-friendly cities: A guide. World Health Organization 2007, ISBN 978-80-7421-003-7. Vyšlo též v češtině (dostupné na <https://1url.cz/YzMQD>).
- 2 Active Ageing. A Policy Framework. Geneva: World Health Organization 2002, str. 12.
- 3 Chodounská, H. 2019. Senioři se zdravotním postižením v domácím prostředí. Konference Stárnout doma, v místě, v obci. Praha. Dostupné na www.dustojnestarnuti.cz.
- 4 Viz např. Cornwell, E. Y., & Waite, L. J. (2009). Social Disconnectedness, Perceived Isolation and Health among Older Adults. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(1), 31-48. <https://doi.org/10.1177/002214650905000103>; Courtney, A. L. & Meyer, M. L. (2020). Self-Other Representation in the Social Brain Reflects Social Connection. *Journal of Neuroscience* 40 (29): 5616-5627; <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.2826-19.2020>; Kawachi, I., Kennedy, B. P., & Glass, R. (1999). Social capital and self-

rated health: a contextual analysis. *American Journal of Public Health*, 89(8): 1187-1193.

- 5 Terénní pečovatelky v Hodkovicích n. Moh. a jistě i v řadě jiných měst seniora po příchodu do bytu spontánně objímají a někdy nosí drobné pozornosti. Zdůrazňujeme to proto, že jde o iniciativu, která stojí mimo předepsané postupy a přitom má významný a pozorovatelný dopad.
- 6 Global age-friendly cities: A guide. WHO 2007, str. 44.
- 7 Tyto akce by mohly mít vazbu na Mezinárodní den seniorů, který se z iniciativy OSN slaví každoročně 1. října. Podle tvůrců to nemá být jen den akcí, nýbrž také den, kdy si lidé uvědomují přínosy, které senioři společnosti poskytují. Viz též <https://1url.cz/5ztun>. V řadě případů se však města tímto datem neřídí a své Dny nebo Týdny pořádají v různých částech roku.
- 8 Nikoliv tedy fotografie, které pořizují senioři (což je běžné), nýbrž fotografie seniorů, kteří pracují ve prospěch jiných.
- 9 Tato aktivita vypadá jen jako organizační opatření; ve městech toto rozšířené pojetí MC vůbec není běžné, častěji existují MC a kluby seniorů oddělená organizačně i fyzicky. Popravdě však mohou dobře koexistovat v jediném zařízení (jsou-li pro to hmotné podmínky), neboť obě se zaměřují na klubovou činnost a jejich spojením se přidává nová hodnota - možnost mezigeneračních aktivit. Výhodu lze čerpat i z faktu, že matky malých dětí jsou všeobecně lépe disponovány ke spolupráci s lidmi ve věku prarodičů.

PhDr. Oldřich Čepelka

(oldrich.cepelka@tima-liberec.cz) je doktorem Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy (Faculty of Humanities, Charles University), Pátkova 2137/5, 182 00 Praha 8 - Libeň, v programu Longevity studies. Hlavním tématem jeho dizertace jsou aktivity, které senioři uskutečňují ve veřejném zájmu.

Recenze

Návrat služebnictva

Jan Keller

Clément Carbonnier – Nathalie Morel: Le retour des domestiques. Paris: Seuil, 2018, 112 stran, ISBN-10: 2021399044, ISBN-13: 978-2021399042

Recenze představuje knihu věnovanou sociálním a ekonomickým souvislostem nárůstu osobních služeb ve francouzských domácnostech. Jan Keller uvádí řadu kritických zjištění: osobní služby prohlubují nerovnosti mezi ženami a jedná se o prekarizované činnosti s velice sníženými možnostmi pracovní právní ochrany a bezpečnosti práce. Daňová podpora poskytovaná ve Francii domácnostem, které si mohou služebnictvo dovolit, prohlubuje sociální nerovnosti.

Profesor ekonomie Clément Carbonnier a socioložka Nathalie Morel jsou autory knihy, která si klade otázku, zda nejsme svědky návratu již téměř zapomenuté kategorie domácího služebnictva. K sepsání studie je inspiroval fakt, že od devadesátých let 20. století dochází k prudkému nárůstu počtu těch, kdo vykonávají služby v domácnosti.

Nejedná se pochopitelně o klasické služebnictvo, které žilo společně s těmi, jimž službu prokazovalo. Jde o pracovníky vykonávající za mzdu služby pro soukromé osoby

v domácnostech, mezi nimiž se přemísťují. Podobnost s dřívějšími služebníky lze hledat jen v tom, že také nyní se jedná o práci málo kvalifikovanou, špatně placenou, vykonávanou v podřízené pozici. Ve Francii je dnes v tomto postavení 1,23 milionu osob, což představuje 5,5% z celkového počtu námezdních pracovníků. Přitom ještě v roce 1990 jich bylo pouze přibližně 200 000.

Náplň jejich činností je různorodá a sahá od hlídání a doučování dětí přes uklidové a zahradnické práce, nejruznější opravy,

venčení psů a donášku nákupů až po péči o osoby handicapované a seniory. Jde o služby velice různorodé, některé představují sociální pomoc, jiné zajišťují komfort domácnosti. Zahrnují zhruba tři desítky aktivit, společně mají právě jen to, že se odehrávají v domácnostech.

Oficiálně je nárůst tohoto typu služeb prezentován jako reakce na stárnutí populace, jako prostředek umožňující ženám sladit profesní kariéru s rodinným životem, jako způsob, jak snižovat pracovní stres a utužit